
Sociologický výzkum I.

(metody a techniky
sociologického výzkumu)

9. 4. 2014

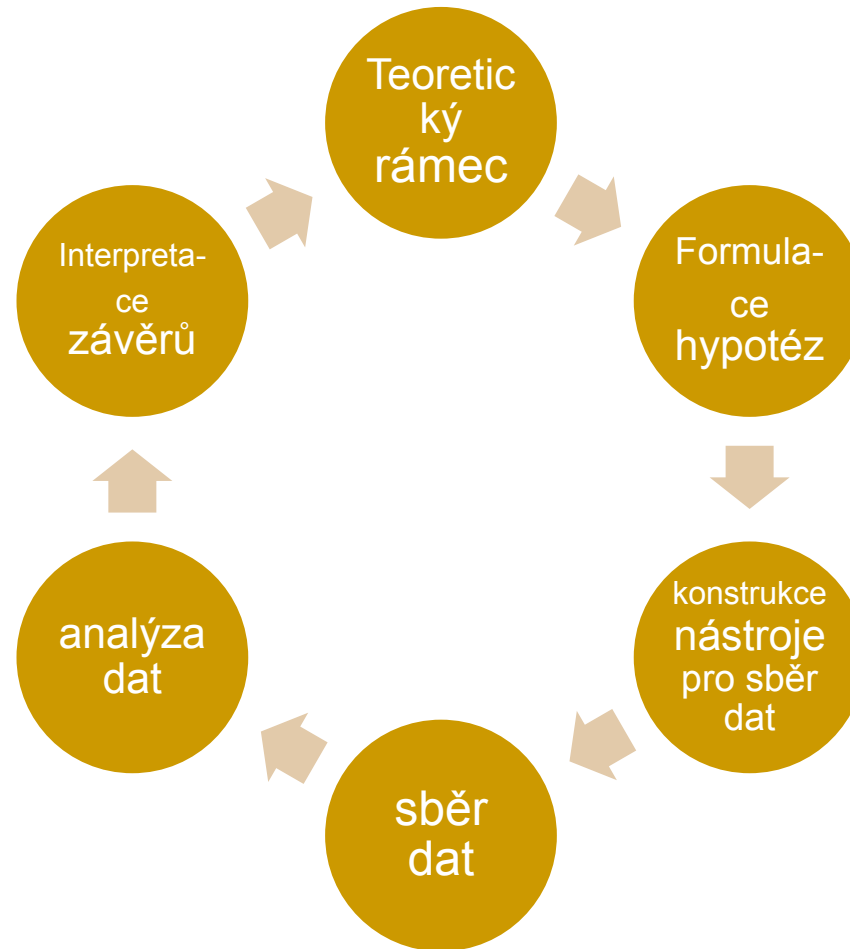
„Normální“ věda

- Normální věda je tvořena výzkumem pevně zakotveným v 1 či více minulých vědeckých výdobytcích, které určitá vědecká komunita přijímá jako základ pro budoucí praxi, je to takový vědní obor, ve kterém komunita vědců přijímá shodné paradigma.
- Paradigmata jsou přijímané příklady aktuální vědecké praxe, příklady, které zahrnují zákony, teorii, aplikaci a instrumentaci. nebo také modely, ze kterých vyvěrá určitá koherentní tradice vědeckého výzkumu.
- Vědecká revoluce je práce mimo paradigma, zřídka se stává, že více a více pozorování je v rozporu s vědeckým paradigmátem – to vede k diskusi a může vzniknout nové paradigma, které je posléze přijato
- Věda je to, co za vědu považují vědci v daném oboru a to, co odpovídá paradigmatu (T. Kuhn)

Věda vs. zdravý rozum

- Věda je systematické a kontrolované rozšíření zdravého rozumu
 - Od tzv. „zdravého rozumu“ se liší tím, že
 - (1) používá konceptuální schémata (pojmy s jasně vymezeným obsahem),
 - (2) svá tvrzení se snaží systematicky a **empiricky** ověřovat,
 - (3) ctí aspekt kontroly (opakovatelnost pokusů, interpersonálnost, pohyb v rámci pozorovatelných vlastností jevů),
 - (4) pátrá po vztazích vědomě a systematicky,
 - (5) odmítá metafyziku.
-

MODEL EMPIRICKÉ VĚDY

Co je to výzkum a jaké jsou jeho druhy?

- Výzkum jako jasně strukturovaný mnohastupňový proces, na jehož počátku stojí určitý problém, a na jehož konci výzkumník nabízí svoji jasně a detailně zdůvodněnou odpověď na tento problém – ať už konkrétní (podloženou daty), nebo obecnou (teorie)
- Druhy výzkumu podle jejich obecného účelu:
 - 1) Explorační (exploratorní) výzkum – snaha získat první poznatky, orientaci v oblasti, pilotní výzkum;
 - 2) Deskriptivní výzkum – má pouze ambici popsat, neptá se proč a jak, ale pouze jestli;
 - 3) Explanační výzkum – usiluje nejen o popis, ale i o vysvětlení, hlubší pochopení příčin.

Základní fáze výzkumu

- Pre-empirická (před-zkušební) – výběr výzkumné oblasti (oblasti zájmu), z níž vzejde problém (literatura, zkušenosti atd.), z problému jsou pak formulovány výzkumné problémy a otázky, které stojí za výběrem technik pro sběr dat
 - Empirická (zkušební) - samotné provedení výzkumu: sběr dat, jejich analýza a konečné zodpovězení otázek položených v před-empirické fázi
 - Je „výzkum“ veřejného mínění skutečným výzkumem?
-

Základní vzorce výzkumu

- 1) **Kvantitativní**
- 2) **Kvalitativní**

Obecně se liší zejména v:

- obecných cílech,
 - logice postupu,
 - vztahu k sociální realitě,
 - míře redukce informací,
 - transformaci informací,
 - fázích výzkumu
 - technikách sběru dat,
 - technikách výběru zkoumaného vzorku.
-

Obecné cíle

- Cílem kvantitativního výzkumu je testování hypotéz, tj. ověření nebo vyvrácení výroku o vztahu dvou nebo více proměnných, odvozeného z existující teorie
 - Cílem kvalitativního výzkumu je vytváření nových hypotéz, nového porozumění nebo odkrytí významu málo známého jevu, případně vytváření teorie o něm
-

Logika postupu I.

- Kvantitativní výzkum od začátku pracuje s většími počty případů, ale ty jsou zákonitě méně podrobně analyzovány; je to vlastně testování hypotéz, je tedy spojen s dedukcí
- Kvalitativní výzkum postupuje od detailně zpracovaného konkrétního případu (či několika takových případů), který potom generalizuje, je spojen s indukcí

Logika postupu II.

- Podstatou dedukce je položení základní myšlenky, hypotézy nebo několika hypotéz, které tvoří teorii a mají formu logického argumentu, který vede k „vydedukování“ závěrů a ty jsou posléze testovány za pomoci sběru dat (experimentů, výzkumu)

teorie → hypotéza → data

- Podstatou induktivního postupu je pozorování, analýza získaných faktů, srovnání a klasifikace (zatím bez použití hypotéz), nalezení vztahů a pravidelností mezi fakty, vytvoření generalizujících výroků (hypotéz a teorií) a jejich podrobení dalšímu testování

data → hypotéza → teorie

Redukce informací I.

Během výzkumu dochází k různým redukčním informací:

- počtu pozorovaných proměnných
- počtu analyzovaných vztahů mezi nimi
- populace na vzorek
- časového kontinua na popis 1 nebo více časových bodů

Často případ zejména kvantitativního výzkumu, protože **kvalitativní výzkum má nejčastěji podobu dlouhodobého přímého pozorování vedeného v těsné blízkosti zkoumaného jevu**

Redukce informací II.

Pro **kvantitativní** výzkum jsou charakteristické:

- 1) Sběr a analýza omezeného rozsahu informací o velkém množství jedinců
 - 2) Menší počet pozorovaných proměnných i menší počet sledovaných vztahů mezi těmito proměnnými
 - 3) Zobecnění výsledků výzkumu na populaci je většinou velmi snadná a validita tohoto zobecnění je matematicky měřitelná
-

Redukce informací III.

Pro **kvalitativní** výzkum jsou charakteristické:

- 1) Sběr a analýza velkého množství informací o malém počtu jedinců
 - 2) Důraz na sledování spíše velkého množství proměnných na úkor silné redukce počtu sledovaných jedinců
 - 3) Zobecnění výsledků výzkumu na populaci je velmi obtížná, někdy nemožná
-

Transformace informací

- Kvantitativní výzkum vyžaduje **vysokou standardizaci** (tj. transformaci) informací, která výzkumu většinou zajišťuje **vysokou reliabilitu** (spolehlivost, schopnost opakovaně přinášet stejný výsledek za jinak stejných okolností) ale tato standardizace vede nutně k redukci informací o objektu studia a k následné **nižší validitě** (měříme skutečně to, co jsme zamýšleli měřit?)
- Kvalitativní výzkum využívá pouze slabou standardizaci výzkumu, proto má **nižší reliabilitu** ale naopak **vyšší validitu** (nevynucuje tolik konkrétní formu odpovědí)

Fáze výzkumu

Kvantitativní výzkum

- Teorie
 - Pracovní hypotézy
 - Konstrukce vzorku
 - Sběr dat
 - Analýza dat
- =>
- Otestované hypotézy, ověřená nebo zdokonalená teorie

Kvalitativní výzkum

- Sociální problém, námět výzkumu
 - Terénní výzkum (souběžné a průběžné vytváření vzorku, sběr dat, jejich analýza a interpretace)
- =>
- Nové hypotézy či teorie

Techniky sběru dat

Kvantitativní výzkum

- Dotazník
- Strukturovaný rozhovor
- Obsahová analýza médií či jiných veřejných zdrojů

Kvalitativní výzkum

- Zúčastněné pozorování
 - Nestandardizovaný hloubkový rozhovor
 - Analýza osobních dokumentů či jiných textů
-

Základní podstata kvantitativního výzkumu:

Může nalézt řešení jen pro problémy, které je možno popsat v termínech vztahu mezi pozorovanými proměnnými.

Co je to proměnná?

Proměnná je znak, který je jednak symbolickým vyjádřením vlastnosti a jednak svými hodnotami vyjadřuje vlastnosti a vztahy mezi hodnotami

- Proměnná je empiricky identifikovatelná dimenze pojmu nebo měřitelný pojem , který nabývá dvou nebo více hodnot pro různé jednotky nebo pro různá období

 - Musí splňovat tyto podmínky
 - 1) diskriminabilita (rozlišitelnost) – musí nabývat alespoň 2 hodnot
 - 2) úplnost – ke každému stavu vlastnosti existuje hodnota znaku
 - 3) jednoznačnost – dvě různé hodnoty nemohou odpovídat jednomu stavu vlastnosti
-

Typy proměnných

- **Závisle proměnná** je jev, který se výzkumník snaží objasnit, je to to, co bylo něčím zapříčiněno.
- **Nezávisle proměnná** je věc, která vysvětluje (částečně) závisle proměnnou. Je to důvod nebo příčina závisle proměnné.
- **Intervenující proměnná** je současně závislá i nezávislá. Jestli je proměnná závislá nebo nezávislá, určíme z kontextu, který zkoumáme.
- **Kauzální směr**: nezávisle proměnná → intervenující proměnná → závisle proměnná.

Základní typy vztahů mezi 2 proměnnými

- V sociálních vědách pracujeme nejčastěji s komplexními systémy vztahů mezi mnoha proměnnými – ideálně se výzkum zaměří na jeden konkrétní přirozený (tj. navenek relativně uzavřený) systém, aby tuto komplexitu zohlednil
-

Logika zkreslení při analýze sociálních systémů

4 základní způsoby, jak NEZOHLEDNĚNÁ (tj. NEPOZOROVANÁ NEBO NEMĚŘITELNÁ) třetí proměnná může ovlivnit přípravu, průběh, výsledek či interpretaci výzkumu

- a) nepravá korelace
 - b) vývojová sekvence
 - c) chybějící střední člen
 - d) dvojí příčina
-

A) chybějící střední člen

- Když mezi nezávisle proměnnou X a závisle Y existuje ještě proměnná Z , která nebyla v analýze zahrnuta.
- Jak se to jeví: $X \rightarrow Y$. Jak to je: $X \rightarrow Z \rightarrow Y$.
- Příklad: Romové mají v ČR ve srovnání s celorepublikovým Φ výrazně nižší vzdělanostní úroveň. (Interpretace: Romové jsou méně inteligentní?)
- *Navrhněte kvalifikovanější vysvětlení než která se nabízí z laického pohledu!*

B) nepravá korelace

- Zkreslení, které vzniká tehdy, když třetí neanalyzovaná proměnná ovlivňuje nějak obě proměnné, které studujeme.
 - Jak se to jeví: $X \rightarrow Y$. Jak to je: $X \leftarrow Z \rightarrow Y$.
 - Příklad: Tam, kde je víc čápů, se také rodí více dětí (interpretace: čápi nosí děti?).
 - *Vysvětlení?*
-

C) vývojová sekvence

- Je to zkreslení, způsobené faktem, že proměnná X , která ovlivňuje Y , je určována předcházející, ale nepozorovanou proměnnou Z .
- Jak se to jeví: $X \rightarrow Y$. Jak to je: $Z \rightarrow X \rightarrow Y$.
- Příklad: vede počítačové hráčství k větší agresivitě? (Interpretace: virtuální násilí vede k tomu skutečnému?)

-
- Vysvětlení: Mladí hráči počítačových her často vyrůstají v nefunkčních nebo neúplných rodinách, nebo v jiných podmínkách, které jsou primární příčinou jejich frustrace vybíjené na počítačích a pak i na lidech.
-

D) dvojí příčina

- Dvojí příčina znamená, že závisle proměnná Y má dvě příčiny, ale jenom jedna z nich byla zahrnuta do výzkumu.
- Jak se to jeví: $X \rightarrow Y$. Jak to je: $X \rightarrow Y \leftarrow Z$.
- Příklad: Volby mají vyšší účast tehdy, pokud je špatné počasí. (Interpretace: lidé nejdou o víkendu na výlet, ale jdou k urnám.)
- ALE: volby mají vyšší účast také proto, že jsou voliči velmi nespokojeni se stávající politickou situací.
- Rozdíl je v tom, že u nepravé korelace jsou neanalyzovanou proměnnou ovlivňovány obě proměnné, X a také Y .

Co je to hypotéza

Hypotéza je výrokem o existenci, frekvenci nebo intenzitě vztahu mezi dvěma jevy (nebo mezi jevem a jeho podmínkou či příčinou), který je vyvozený z teorie nebo z dostatečného množství empirických dat.

- Hypotézy jsou ve vědě důležité, protože jsou pracovními nástroji teorie - jsou jejich převedením do formy, v níž mohou být tyto buď potvrzeny, anebo vyvráceny.
 - Před samotným výzkumem musí hypotéza ještě projít procesem operacionalizace.
-

Příklad

– jak hypotéza vypadat nemá –

*„Kromě klasických reklam je spotřebitel
čím dál silněji ovlivňován reklamou
podprahovou, která je mu podsouvána
prostřednictvím seriálů.“*

Hypotéza

- Definice: Předběžné tvrzení o vztahu mezi (alespoň dvěma) zkoumanými proměnnými.
- Má formu oznamovací věty, příklad:
„Čím vyšší je nespokojenost v organizaci, tím vyšší je fluktuace zaměstnanců.“
„Osobní měsíční spotřeba finančních zdrojů se liší podle typu domácnosti.“
- Hypotéza musí být **ověřitelná**, tj. u všech zahrnutých proměnných musí být jasně určeno, jak se budou měřit*.
- V hypotézách se vyhýbáme osobním a kulturním hodnotícím soudům.

Operacionalizace a indikátor

Operacionalizace je v podstatě procedurou překladu pojmů z teoretického do observačního jazyka. Operacionální definice jsou překlady teoretických pojmů do observačního jazyka. Operacionalizovat termín znamená najít jeho empirické krytí.

Indikátor reprezentuje studovaný fenomén, neboť (nejen) v sociálních vědách často pozorujeme a měříme nepřímo (teplota – rtuť na teploměru, věk – odpověď v dotazníku na věk). Vzdálenost mezi indikátorem a jevem může být velká – riziko zkreslení je pak značné

Příklad operacionalizace proměnných

vlastnost/proměnná	znak/ukazatel	varianty znaku
věk	<ul style="list-style-type: none">• rok narození• věk v době šetření	1989 22
vzdělání	stupeň dosaženého vzdělání	1. ZŠ 2. vyučen/a 3. SŠ s maturitou 4. VŠ
ekonomická aktivita; kvalita života solidarita	??? ??? ???	??? ??? ???

Doporučená literatura

- Disman, M.: *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Karolinum, Praha 2009 (či starší vydání).
 - Punch, K.F.: *Základy kvantitativního šetření*. Portál, Praha 2008.
 - Surynek, A., Komárková, R., Kašparová, E.: *Základy sociologického výzkumu*. Management Press, Praha 2001.
 - Šanderová, J.: *Jak číst a psát odborný text ve společenských vědách: několik zásad pro začátečníky*. Slon, Praha 2005.
-